

Міністерство культури України
Національна бібліотека України для дітей

Краща книга року — 2012

Бюлетень соціологічної служби. Вип. 24

Київ 2013

**Міністерство культури України
Національна бібліотека України для дітей**

Краща книга року — 2012

Бюлетень соціологічної служби. Вип. 24.

Київ 2013

ББК 78.07

К 78

УДК 028

Краща книга року — 2012 : бюл. соціол. служби. Вип. 24. / Нац. б-ка України для дітей» ; уклад. Н. Г. Душенчук, О. Б. Петренко, Є. Ю. Подокопна. — К. — 2013. — с. 16.

У даному випуску бюлетеня наведено результати соціологічного дослідження «Краща книга року — 2012», проведеного Національною бібліотекою України для дітей на базі дитячих бібліотек України.

Укладачі Н. Г. Душенчук, О. Б. Петренко, Є. Ю. Подокопна.

Літературний редактор В. Я. Полисаєва.

Відповідальний за випуск А. С. Кобзаренко.

За відсутності цілеспрямованої державної підтримки розвитку дитячого читання в Україні бібліотеки, школи, видавництва, громадські організації спільними зусиллями намагаються привернути увагу суспільства, пробудити інтерес батьків та зацікавити дітей, адже читання має бути «культурною нормою» кожної людини. Цьому сприяють заходи, ініційовані Національною бібліотекою України для дітей спільно з громадською організацією «Форум видавців» Всеукраїнський конкурс «Найкращий читач», національний проєкт «Україна читає дітям» спільно з редакцією газети «Комсомольська правда в Україні». Особливою популярністю серед дітей та їх батьків користується Всеукраїнський тиждень дитячого читання, який щорічно проходить у кожній дитячій бібліотеці за участі відомих письменників, громадських діячів, вірперсон, громадських організацій.

Реформування вітчизняної освіти, її інтеграція в європейський простір також активізували потребу учнів у читанні книг на допомогу поглибленню і розширенню знань, а батьків — у необхідності прививати любов до читання дітям з перших років життя. Тому, не зважаючи на зайнятість, низьку купівельну спроможність, батьки почали в обов'язковому порядку із свого сімейного бюджету виділяти кошти на хорошу дитячу книжку та спільно з дітьми відвідувати дитячі бібліотеки. Так, кількість записаних дітей від 0 до 7 років в дитячих бібліотеках за останні три роки зростає і на 1.01.2012 р. становить 216,51 тис. чол. Відповідно і книговидача для дітей віком до 15 років в порівнянні з 2010 роком зросла на 1739,99 тис. чол. і становить 57036,35 прим. документів¹.

На зміни в читацьких потребах, а саме орієнтації батьків на дитячу літературу, досить швидко відреагували бізнесові структури з продажу книг та видавництва, переорієнтувавшись на випуск дитячої літератури. В останні роки література для дітей тільки в Росії стабільно складає 8-10% всього книжково-видавничого потоку, яка з успіхом заповнює український книжковий ринок. Книги з'являються дивовижними, яскравими, барвистими, цікавими, з додатковими можливостями, перед якими важко устояти як малечі, так і батькам.

Така тенденція намітилася і в українському книжковому ринку. Так, за даними Книжкової палати України у ході аналізу випуску дитячої літератури з'ясувалося, що «кількість назв книг у 2012 році (станом на грудень), порівняно з відповідним періодом 2011 р., збільшилася на 967 друк. од., тиражі — на 2598,6 тис. пр., середній тираж дитячої літератури становить 2,7 тис. пр., українською мовою видано 62% загальної кількості назв і 57,6% загального тиражу дитячої літератури. У порівнянні з аналогічним періодом (2011-2012 рр.) кількість назв збільшилася на 57,9%, тиражі — 58,4%. Російською випущено 36,2% загальної кількості назв і 41,8% загального тиражу, у порівнянні з минулим роком кількість назв зросла на 155,9%, а тиражі — на 133%»².

Видавництва намагаються різними шляхами донести свої видання до читача, зокрема організовуючи виставки, оголошуючи конкурси за різними номінаціями.

¹ Основні показники роботи бібліотек України для дітей за 2011 рік : стат. табл. / держ. закл. «Нац. Б-ка України для дітей» ; уклад. П.Г. Душенчук, О.Б.Петренко. — К., 2012 — 68 с.

² Мураховський А., Буряк С. Поточна статистика книг і брошур у 2012 році / А.Мураховський, С.Буряк // Вісник кн.палати. 2012. № 12. С. 3-9.

Наприклад, конкурс «Найкращий відгук на сучасну дитячу прозу» від видавництва «Грані-Т» та Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України; фотоконкурс від того ж видавництва в соціальній мережі «ВКонтакте»; «Зручно відпочивати із книжкою», у мережі Facebook: «Найкращий сімейний відпочинок» — найвсесвітній і найдружніший родині видавництво подарує сертифікат на придбання книжок видавництва «Грані-Т» для всієї сім'ї, конкурси для школярів – на найкращий лист для «книжкових друзів», «Найкращий відгук на сучасну дитячу прозу», «Книжка з мого напличника»; конкурс на кращий конспект уроку з позакласного читання, конкурс творів для дітей; конкурси відгуків і рецензій; конкурси на підтримку вітчизняного книговидавництва. Визначаються найкращі книжки на українському видавничому ринку (твори для дошкільнят і молодших школярів, твори для середніх і старших школярів, розвиваюча та пізнавальна література, українська та зарубіжна художня класика); оцінюються художнє оформлення книжок; річні наклади авторів (єдиний, на думку експертів журналу «Фокус», об'єктивний для України показник³); також відокремлюються списки прозаїків, поетів і авторів, які працюють в публіцистичному напрямі тощо.

На разі, в 2013 році фонд Михайла Прохорова (Росія) в рамках Літературної премії НОС представляє спецпроект «Baby-НОС», в якому журі разом з експертами та глядачами зробить спробу визначити головну дитячу книгу останнього десятиліття, адже за умовами участі «до конкурсу приймаються прозові твори російською мовою, опубліковані з 1 січня 2000 р. до 31 грудня 2012 р... Територіальних обмежень не існує»⁴.

Національна бібліотека України для дітей з 2001 року проводить постійні зрізи процесу дитячого читання з визначення кращої книги року в щорічному моніторингу «Краща книга року». В цьому дослідженні беруть участь юні користувачі дитячих бібліотек України та бібліотекарі. Дослідження передбачає виконання певних завдань: визначення рівня популяризації серед дітей сучасної дитячої книги; виявлення інтересу дітей до конкретної книги українських, російських, зарубіжних авторів та письменників регіонів країни; рівня їх читачької компетентності (знання письменників, творів, їх причетності до української чи світової літератури); визначення кращої прочитаної книги року в номінації: «Краща книга року».

У 2012 році згідно плану роботи Національної бібліотеки України для дітей було проведено черговий моніторинг «Краща книга року — 2012». Базами проведення дослідження були: Національна бібліотека України для дітей, Республіканська дитяча бібліотека ім. В.Орлова Автономної Республіки Крим та обласні, міські, районні, сільські бібліотеки для дітей з 25 областей. Респондентами виступали користувачі-діти та бібліотекарі-експерти, які й визначали місце дитячої книги в читанні дітей 2012 року.

Під час дослідження, яке проводилося методом анкетування відповідно до «Анкети школяра» та «Анкети бібліотекаря-експерта», було опитано 1964 респондентів: 1400 школярів та 564 бібліотекарів.

³ <http://life.pravda.com.ua/culture/2013/01/24/119728/>

⁴ <http://prokhorovfund.ru/projects/own/108/959/>

Читачів-школярів з обласних бібліотек для дітей було 349 чол. (24%), районних — 353 чол. (25,2%), міських — 308 чол. (22,0%), сільських дитячих — 260 чол. (18,6%), з НБУ для дітей — 50 чол. (3,6%), респондентів, які не вказали бібліотеку — 80 чол. (5,7%).

Із загальної кількості респондентів-дітей хлопців було — 495 чол. (35,4%), дівчаток — 849 (60,6%); не вказали своєї статі — 56 чол. (4,0%). Серед анкетованих кількість семикласників склала 296 чол. (21,1%), шестикласників було 277 чол. (19,8%), п'ятикласників — 272 чол. (19,4%), дев'ятикласників — 269 чол. (19,2%), восьмикласників — 265 чол. (19,0%), не вказали свій клас — 21 чол. (1,5%).

У 2012 році до анкети школяра було внесено деякі зміни. На традиційне запитання «Яка з книг українських, зарубіжних авторів, прочитаних у 2012 році, справила на тебе найбільше враження?» потрібно було вказати прочитану книгу російського автора та письменника регіону. Також респонденти мали можливість висловити свою думку відносно визначення кращої книги 2012 року.

Усього книг українських авторів респондентами у відповідях було вказано 1377 назв. За авторами читачі вказали 558 книг (деякі респонденти з різних областей вказували одну й ту ж саму назву). Це свідчить про популярність творів багатьох письменників з різних областей незалежно від регіону. З цієї кількості дев'ятикласниками було названо 303 книги (22,0%), семикласниками — 291 прим. (21,1%), восьмикласниками — 271 прим. (19,7%), шестикласниками — 263 прим. (19,1%), п'ятикласниками — 149 прим. (18,1%). На запитання щодо книги українського автора, яка справила враження, жодної відповіді не дали 133 користувача (9,5%).

Підсумками відповідей респондентів-дітей було відзначено десять книг українських авторів, які найбільш вразили користувачів бібліотек для дітей:

«Тореадори з Васюківки» В. Нестайка (названо 83 рази);

«Кобзар» Т. Шевченка (58);

«Захар Беркут» І. Франка (33);

«Енеїда» І. Котляревського (19);

«Ритгуд» М. та С. Дячків (18);

«Темниці Пурпурової планети» Л. Воронини (18);

«Роксолія» О. Назарука (18);

«Русалонька із 7-В» М. Павленко (18);

«Шлях Срібного Яструба» Д. Білого (16);

«Митькозавр із Юрківки» Я. Стельмаха (16).

Як і в минулі роки твір В. Нестайка займає першу сходинку рейтингу кращих книг українських авторів. До речі, «Тореадори» у 1979 році були включені до Особливого почесного списку Ганса-Крістіана Андерсена найвидатніших творів світової дитячої літератури. А у рамках Форуму видавців у Львові що книжку внесли до списку «Книжок незалежного 15-річчя, які вплинули на український світ» у номінації «Дитяче свято»⁵. «У нашому видавництві на такі шедеври, як

⁵ <http://rozмова.wordpress.com/2012/03/24/всево.ю.т.-нестайко-бор-дан-мені-у.мол//more-63>

наприклад, «Тореадори з Васюківки» Всеволода Нестайка, тиражі не падали», — розповів газеті «Новая» видавець Іван Малкович⁶.

Майже всі книги «кращої десятки» залишилися в рейтингу з минулорічного опитування. Анкетування читачьких вподобань школярів у 2012 році виявило підвищений інтерес до творів І. Котляревського та Д. Білого у читанні дітей. Популярна література тематичної спрямованості у результатах анкетування була представлена тільки однією назвою. Це — «Україна: дитяча енциклопедія» (найбільш згадувана дев'ятикласниками).

Щодо книг російських авторів у колі читання респондентів-дітей, за результатами обробки анкет було вказано 495 назв; загальна кількість назв складала 1166 одиниць (твори деяких письменників вказувалися респондентами з різних областей). По класах відповіді дітей розподілилися так: п'ятикласниками було названо 212 книг (18,2%), шестикласниками — 225 (19,2%), семикласниками — 240 (20,6%), восьмикласниками — 214 (18,4%), дев'ятикласниками — 275 (23,6%). 336 респондентів (24%) (із загальної кількості 1400 чоловік) не змогли дати відповідь на запропоноване запитання.

Десятка найбільш часто згадуваних у відповідях анкетованих виглядає так:

«Руслан і Людмила» О. Пушкіна (названо 53 рази);

Вибрані твори О. Пушкіна (52);

«Пурпурові вітрила» О. Гріна (33);

«Тарас Бульба» М. Гоголя (27);

«Людина-амфібій» О. Беляєва (20);

«Чарівник Смарагдового міста» О. Волкова (20);

«Білий Бім Чорне вухо» Г. Троспольського (19);

«Таня Гротгер» Д. Ємця (18);

«Мефодій Буслаєв» Д. Ємця (15);

«Пригоди Незнайки та його друзів» М. Носова (15).

Усі книги рейтингу — це твори, які є класикою прози та поезії радянських і російських авторів XIX–XXI століть, що творили літературу різних жанрів не тільки для дітей, а й для дорослих. Поезією О. Пушкіна, прозою М. Гоголя та О. Гріна, науково-фантастичними творами О. Беляєва, нарисово-публіцистичною прозою Г. Троспольського, казками О. Волкова та М. Носова зачитувалися багато минулих поколінь, люди різного віку. Читають їх і нинішні користувачі бібліотек для дітей поряд з книгами авторів, які стали вже класиками сьогодення.

Відповідаючи на запитання, яке стосувалося книги зарубіжного автора, яка найбільш вразила респондентів, ними було вказано назви цих книг 1313 разів, в тому числі за авторами — 491. Конкретно по класах відповіді респондентів-дітей виглядають наступним чином: користувачами-п'ятикласниками було названо 245 книг (18,7%), шестикласниками — 259 (19,7%), семикласниками — 273 (20,8%), восьмикласниками — 276 (21,0%), дев'ятикласниками — 260 (19,8%). Не відповіді на запитання 112 школярів, що складає 8,0% від загальної кількості респондентів.

До десятки популярних книг зарубіжних авторів увійшли:

«Гаррі Поттер...» Дж. Ролінг (названо 43 рази);

⁶ <http://kocheharka.com.ua/?p=5640>

- «Робінзон Крузо» Д. Дефо (42);
- «Пригоди Шерлока Холмса» А. К. Дойля (40);
- «Пригоди Тома Соєра» М. Твена (26);
- «Айвенго» В. Скотта (22);
- «Ерагон» К. Паоліні (21);
- «Ніна...» М. Вітчер (19);
- «Країна Мумі-тролів» Т. Янсон (19);
- «Острів скарбів» Р. Л. Стівенсона (18);
- «Мауглі» Р. Кіплінга (18).

І знову ж-таки, «Острів скарбів» Р. Л. Стівенсона та «Робінзон Крузо» Д. Дефо, «Пригоди Шерлока Холмса» А. К. Дойля та «Пригоди Тома Соєра» М. Твена, «Айвенго» В. Скотта та «Мауглі» Р. Кіплінга — це твори письменників XVIII-XX століть, що стали та залишаються класикою в читанні, твори, які супроводжують людину впродовж життя з малечку, через юність і зрілість до похилого віку. Ці книги виховують в людях високі духовно-моральні якості — прагнення до добра, здатність протистояти злу, здібність до співчуття, співпереживання, а вдумливого читача вони можуть навчити спостережливості, уважності та логічного, а деколи навіть дедуктивного мислення. «Гаррі Поттер» Дж. Ролінг, «Ерагон» К. Паоліні, «Ніна...» М. Вітчер, «Країна Мумі-тролів» Т. Янсон — твори сучасних зарубіжних авторів, які вже можуть сміливо претендувати на звання сучасної класики. Майже всі лідери популярної десятки зарубіжних книг залишилися у рейтингу з минулих років, хоча й кількість голосів за кожну позицію дещо зменшилася.

В анкеті щорічного моніторингу кращої книги року було введено запитання, яке ставило за мету виявити рівень обізнаності користувачів бібліотек для дітей з творчістю письменників регіонів України. За результатами обробки анкет респондентами-дітьми було вказано 569 назв книжок місцевих авторів загальною кількістю 863 назви прим. Серед респондентів-дітей розподіл кількості відповідей виглядає наступним чином: п'ятикласники вказали 157 назв книг з усієї кількості (18,2%), шестикласники — 188 (21,8%), семикласники — 176 (20,4%), восьмикласники — 164 (19,0%), дев'ятикласники — 178 (20,6%). Значна кількість анкетованих — 549 чол. (39,2%) — не назвали жодного твору письменника регіону нашої країни. Але те, що майже 60% респондентів відповіли на запропоноване запитання, показує компетентність бібліотекарів, що працюють з дітьми, в краєзнавчій літературі та спроможність ознайомити значну кількість користувачів з творчістю письменників у регіонах.

- До десяти найбільш згадуваних книг письменників регіонів увійшли:
- «М'яч у піднебесі» М. Фролової (Черкаська обл.) (згадано 12 разів);
- «Повнолітні діти» І. Вільде (Дарина Дмитрівна Макогон) (Чернівецька обл.) (10);
- «Маленьке життя» О. Жовна (Кіровоградська обл.) (9);
- «Белая кошка» Т. Корнієнко (м. Севастополь) (8);
- «Кикимора Светка Пипеткіна» Т. Корнієнко (м. Севастополь) (7);
- «Чорнозем» М. Клименка (Житомирська обл.) (6);
- «Кульбабова заметіль» М. Пономєренко (Житомирська обл.) (6);

«Цезар, Галка і Новий рік» В. Марушак (Миколаївська обл.) (6);

«Сторожова застава» В. Рутківського (Одеська обл.) (6);

«Я вернусь, мама» О. Стовба (Дніпропетровська обл.) (5).

Респонденти-користувачі бібліотек для дітей Полтавської області, відповідаючи на дане запитання анкети, називали твори класика російської та української літератури М. Гоголя, вважаючи його своїм зсміяком. Дівчинка-восьмикласниця вказала «Ніч перед Різдом», а хлопчик-дев'ятикласник — «Тараса Будьбу». Важко не погодитися з респондентами, адже М. Гоголь, який народився у с. Сорочинці Полтавської губернії та заслужив світове визнання, у багатьох творах прославив свою батьківщину. А описані ним події, народні звичаї та характери персонажів реалістично та яскраво передають щедрість українського народу, його неповторний колорит.

У відповідях респондентів зустрічаються твори відомого феодосійського письменника Є. Білоусова, серед яких і нові твори «Лесина пісня: повість-казка про дитинство та юність Лесі Українки», яку було видано у 2009 році видавництвом «Навчальна книга – Богдан», художньо-документальна повість «Амет-Хан Султан. Життя як подвиг», видану в 2012 році харківським видавництвом «Біблекс». Залишила свій слід у серцях респондентів пригодницька повість-фентезі «Братство Великих Мандрівників» закарпатської письменниці Світлани Коваль, презентація якої з успіхом у 2012 році пройшла в Закарпатській обласній бібліотеці для дітей та юнацтва.

При визначенні кращої книги 2012 року у відповідях на запитання анкети респондентами було названо 1339 книг. З них творів українських авторів — 535 примірників (40,0%), російських — 180 (13,4%), зарубіжних — 610 (45,6%), тематичні книги — 14 (1,0%). Із вказаної кількості творів п'ятикласники назвали 257 примірників (19,2%), шестикласники — 275 прим. (20,6%), семикласники — 283 прим. (21,1%), восьмикласники — 263 прим. (19,6%), дев'ятикласники — 261 прим. (19,5%). 106 респондентів (7,3%) не вказали жодної книги. Визначаючи кращу книгу року-2012, респонденти назвали наступних десять кращих на їх думку книг:

«Гаррі Поттер...» Дж. Ролінг (названо 72 рази);

«Тореадори з Васюківки» В. Нестайка (49);

«Робінзон Крузо» Д. Дефо (18);

«Таємниця Пурпурової планети» Л. Воронини (17);

«Пригоди Шерлока Холмса» А. К. Дойля (13);

«Ерагон» К. Паоліні (13);

«Сутінки» С. Майєр (12);

«Русалонька із 7-В» М. Павленко (12);

«Таня Гроттер...» Д. Ємця (11);

«Ніна...» М. Вітчер (11).

Серед кращих книг тематичних напрямів респондентами вказувалися видання, які входять до популярних серед підлітків серій: «Дівочі історії», «S.T.A.L.K.E.R.», «Книга зірок», «Тільки для дівченок», «Любимые книги девочек», «Дівчатка.UA» та було названо дитячу енциклопедію «Україна.

Живий світ». Загалом назви тематичних книг було вказано 13 разів. Читачі-дівчатка 7-9 класів надають перевагу і серіям книг, призначених спеціально для них, водночас більше читають хлопчики — книг про мужніх і сильних героїв, детективам, фантастиці і пригодам. Серед читання у дітей переважає ділова, розважальна і пізнавальна книга.

Отже, рейтинг першості найкращої книги року –2012 знову очолює книга англійської письменниці Джоан Ролінг «Гаррі Поттер».

За даними опитування, яке проводило серед 75 тис. людей в 2012 році «Национальное Общественное Радио» (National Public Radio, NPR) — найбільша з США некомерційна організація по поширенню контенту новин, серія книг про юного чарівника Гаррі Поттера очолила рейтинг підліткових романів. Англійська письменниця Джоан Ролінг написала сім книжок про Гаррі — перша вийшла з друку у 1997 році, остання — через 10 років. У всьому світі книги користувалися величезним попитом, було продано біля 450 млн примірників, а автор стала найбагатшою жінкою Великої Британії⁷. Мистецтвознавчий сайт Flavorwire оприлюднив список із десяти найпопулярніших книжок у світі. Інформація ґрунтується на обсягах продажу книжок за останні 50 років. Дизайнер Джаред Фаннінг (Jared Fanning), який розробив інфографіку, підрахував, скільки книжок було за цей час надруковано й продано. «Гаррі Поттер» Джоан Ролінг — на 3-му місці⁸.

Публікація серії романів Дж. К. Ролінг про Гаррі Поттера — один з найвідоміших проєктів видавництва "А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА", яке володіє ексклюзивними правами на видання серії романів «Гаррі Поттер» в Україні⁹. Книги британської письменниці цього видавництва користуються незмінним успіхом: кожен том передруковується по кілька разів на рік. Обкладинки до книг серії, які намалював ківський художник Владислав Єрко, вважаються найкращими у світі. А переклад, який зробив Віктор Морозов, отримав високі оцінки експертів та вважається більш точним, ніж російський. Відомий поет Малкович на початку своєї видавничої діяльності зробив ставку на талановитий текст, оформлений яскравими ілюстраціями. Розрахунок виявився вірним: вже котрий рік видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» займає перше місце в українському рейтингу «Книжка року»¹⁰.

Результати анкетування 2012 року ще раз підтвердили — у колі читання українських дітей вже сформувалася класика читання. Засновник дитячого видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» Іван Малкович каже: «Такі книжки, як «Тореадори з Васюківки» чи «Гаррі Поттер» робимо по 3 тиражі на рік»¹¹. «Робінзон Крузо» Д. Дефо видається та перевидється різними видавництвами України: «Видавничий дім «ШКОЛА», «Котигорошко». Наприклад, видавництво «Країна мрій» у 2012 році перевиділо цю книгу у серії «Всеволод

⁷ http://www.gazeta.ru/culture/2012/08/08/kz_4716957.shtml

⁸ <http://litakcent.com/2012/05/10/top-10-najpopuljarnishyh-u-sviti-knyzhok/>

⁹ <http://www.abagalamaga.ru/>

¹⁰ <http://files.korrespondent.net/projects/person/2003/484098>

¹¹ <http://lifo.pravda.com.ua/culture/2009/02/1/13481/>

Нестайко радить прочитати» накладом 14500 примірників. Фантастична повість Л. Воронини «Тасминця пурпурової планети» було надруковано у Вінниці видавництвом «Теза». Вампірські романи серії «Сутінкова сага» С. Майєр, які набули культовий статус серед молодіжної аудиторії, розійшлися у світі накладом 100 млн прим. (з них 45 млн прим. — у США) і перекладені на 47 мов світу, в т. ч. української¹². Український переклад та випуск «Сутінкової саги» здійснило видавництво «Країна мрій» стартовим тиражем 5000 примірників. Випускався також додатковий тираж.

Книги серії «Спадок», до якої входять книжки «Ерагон», «Ерагон. Повернення», «Ерагон. Брізінгер», «Ерагон. Спадок», створені К.Паоліні (перша книга була сканізована), посідали першість у рейтингах продажу книг Великобританії; в Україні їх друкувало харківське видавництво «Ранок».

«Таня Гроттер» також має шалений успіх у юної читацької аудиторії. Настільки, що російське видавництво «Ексмо», яке має ексклюзивне право на видання цієї книги, не тільки випускало твір великими накладками, але й кожного року робило додаткові тиражі.

Загалом респондентами було вказано багато назв книг. Цьогорічний рейтинг з визначення кращої книги року відзначився індивідуальністю і більш широким колом улюблених книжок. Книги, які як і у минулому році зайняли перші місця, у цьому — були відзначені меншою кількістю голосів. «Гаррі Поттер», який вже котре припав до смаку багатьом респондентам дослідження, в попередні роки збирав 200-300 голосів, у цьому році був кращим в номінації «кращої книги року» тільки завдяки 72 голосам. Про що це може свідчити? За рахунок розширення кола читання, урізноманітнення його репертуару, включення творів сучасних українських письменників зменшується кількість назв тих книжок, які були популярні в минулі роки та вже стали класикою читання українського дитячого користувача бібліотеки. Улюбленими стають твори сучасних українських письменників, як тих, що увійшли до шкільної програми: Л. Воронина, М. Павленко, А. Дімаров, З. Мензатюк, О. Гаврош, Є. Гуцало, О. Дерманський, Е. Андіївська, Ігор та Ірина Калинець, С. Оксенік, А. Кокотюха, І. Роздобудько, І. Жиленко, В. Голобородько, так і інших відомих авторів, яких залюбки читають діти: Д. Цвек, Ю. Винничук, М. Кіяновська, Г. Крук, О. Забужко, Ю. Андрухович, І. Карпа, С. Жадан, І. Андрусяк, М. Савка, Г. Пагутяк, С. Майданська, І. Римарюк. Зацікавили своїми книгами цьогорічних респондентів і менш імениті письменники: Т. Прохасько, Ю. Іздрик, В. Неборак, Є. Пашковський, О. Лишега, В. Діброва.

Читання дітей різностороннє. Цікавляться всім, від історії до фантастики. Тим більше цікава сама думка дітей щодо визначення кращої книги 2012 року. Респондентка-шестикласниця з Житомирської області вважає, що саме такою книгою є «Тарзан» Е. Берроуза, а її земляк-семикласник уподобав як кращу книгу «Як стати шпигуном за 7 днів» Дж. Сміта. Дев'ятикласниця, користувачка

¹² http://uk.wikipedia.org/wiki/Сутінков_серија

Центральної бібліотеки ім. Т. Г. Шевченка для дітей м. Києва, не змогла визначитися з кращою книгою. Вона так аргументує своє рішення: «...бо, на мою думку, багато гарних книг». Такої ж думки респонденти з міста Севастополя: семикласник пише у своїх коментарях до відповіді — «Мені важко дати відповідь», дев'ятикласники — «Я не можу вибрати кращу книгу — вибір дуже складний», «...не знаю, дуже багато гарних книг». Читачі з Миколаївської області активно вибирали кращу книгу року. Дівчинка-семикласниця пише: «На мою думку, заслуговує визначення книга «Північне сяйво» Ф. Пулмана». Шестикласниця вважає, що кращою книгою року можуть бути «Три мушкетери» О. Дюма. Інша читачка зазначає, що «саме книга «Гаррі Поттер і філософський камінь» заслуговує бути кращою книгою 2012 року». Такої ж думки і респондент-шестикласник з Полтавської області: «Саме книга «Гаррі Поттер» мені найбільше подобається». Поділилися своєю думкою школярі з Івано-Франківської області: «Мені сподобалася книга «Торсадори із Васюківки» В. Нестайка», — пише восьмикласник, а семикласниця вважає кращими книги «Відчайдух» К. Функе та «Діти капітана Гранта» Ж. Верна. Саме такими різними є думки користувачів дитячих бібліотек. Найважливіше, що діти небайдужі до літератури, яка створюється письменниками для них. І тим цінніші їхні особисті думки.

Відповіді респондентів-дітей з оцінки кращої книги року покликані були підтвердити (чи спростувати) бібліотекарі, які через специфіку своєї професії знаходяться в бурхливому потоці дитячої літератури і є компетентними експертами з читання для своїх користувачів.

В ході моніторингу було зібрано і опрацьовано 564 анкети бібліотекарів-експертів. Відповідаючи на запропоновані в анкетах запитання, бібліотекарі назвали 4185 книг (з них за автором та назвою — 2483). Поряд з назвами окремих книжок бібліотекарі називали ще й серії книг, тематичні напрями яких цікавлять дітей. Ці книги називалися загалом 173 рази: серед книг українських авторів — 3, кращих книг року — 17 та серед тих, що користуються попитом — 153 рази. Серед них згадуваних книг сучасної дитячої прози серії «Життя видатних дітей», детективи (в т.ч. дитячі), сучасна українська проза, казки народів світу, серії «Золотий лелека», «Краща в школі», «Чотири лапи», «Тільки для дівчаток», «Я пізнаю світ», «Я люблю читати», енциклопедії (в т.ч. дитячі), довідники про природу, тварин тощо.

Респонденти-експерти, які брали у 2012 році участь у дослідженні, мали дещо розширену «Анкету бібліотекарів», до неї внесено додаткові запитання щодо читання книг російських та місцевих авторів. Перше питання анкети було таке: «Яку дитячу книгу українського, російського, зарубіжного автора та письменника регіону Ви прочитали у 2012 році?»

З творів українських авторів респондентами-бібліотекарями було вказано 600 книг (14,3%). З них за авторами та назвою — 386. Це свідчить про те, що деякі книги називалися неодноразово. Разом з тим, 37 бібліотекарів (6,6%) не вказали жодної прочитаної книги українських авторів. Частіше всього читались такі книги:

«Таємниця Пурпурової планети» Л. Воронини (названо 11 разів);

«Торсадори із Васюківки» В. Нестайка (9);
«Джури козака Швайки» В. Рутківського (8);
«Чудове чудовисько» О. Дерманського (7);
«Темниця козацької шаблі» З. Мєнязіюк (7);
«Паперовий янгол» О. Бусенко (6);
«Домовичок з палітрою» М. Павленко (6);
«Залишенець. Чорний ворон» В. Шкляра (6);
«Мій друг Юрко Циркуль та інші» В. Бердга (5);
«Дуже довга казка» Л. Лапіної (4).

З аналізу списку видно, що в основному бібліотекарі знайомилися з новими творами сучасних українських авторів.

Прочитаних книг російських авторів респондентами було названо 475 назв (11,3%). Серед них десятка частіше згадуваних виглядає так:

«Чарівник Смарагдового міста» О. Волкова (було названо 8 разів);
«Пурпурові вітрила» О. Гріна (8);
«Дніскові оповідання» В. Драгунського (6);
«Костя+Ніка» Т. Крюкової (4);
«Таня Гроттер» Д. Ємця (4);
«Кто украв роман?» К. Вільмонт (3);
«Кипарисовы стихи» Н. Вілєнської (3);
«Пригоди кухарчука Бублика» Ю. Галаніної (3);
«Выдумщик с третьей парты» О. Златогорской (3);
«Танцы на снегу» С. Лукьяненко (3).

Не відповіли на запропоноване запитання 119 респондентів (21,1%).

За даними анкетування зарубіжних книг бібліотекарями-експертами названо 573 рази (13,7%). Наступні десять були найчастіше згадувані:

«Гаррі Поттер» Дж. Ролінг (названо 22 рази);
«Поліанна» Е. Портер (17);
«Робінзон Крузо» Д. Дефо (9);
«Ерагон» К. Паоліні (8);
«Диво-крейда» С. Гопп (7);
«Країна Мумі-тролів» Т. Янсон (7);
«Артур і мініпутти» Л. Бессона (6);
«Чарлі і шоколадна фабрика» Р. Дала (6);
«Ніна» М. Вітчер (5);
«Матильда» Р. Дала (5).

Залишили без відповіді це запитання 46 респондентів (8,2%).

У 2012 році дослідженням було передбачено також вивчення питання рівня популяризації письменників регіону серед бібліотекарів бібліотек для дітей. Усього респондентами було названо 494 книги 392 авторів (деяких авторів називали кілька раз). Без відповіді це питання залишили 99 бібліотекарів (17,6% від загальної кількості). Частіше всього респонденти називали таких авторів: О. Думанську («Собаче життя kota Хитруна») (м. Львів), Т. Корнієнко («Кикимора Светка Пилеткина», рос.) (м. Севастополь), В. Мєльникова («Народження дива»)

(м. Чернівці), В. Багірову («Жива вода») (м. Івано-Франківськ), В. Басирова (АР Крим), О. Гавроша («Пригоди тричі славного розбійника Пинті») (Закарпаття, м. Ужгород), І. Голуб («Сім чудес Дніпропетровщини») (м. Дніпропетровськ), О. Жовну («Маленьке життя») (м. Кіровоград), С. Коваль («Братство Великих Мандрівників») (Закарпаття) та ін. Досить значна кількість бібліотекарів Львівської, Харківської, Кіровоградської, Дніпропетровської, Волинської, Івано-Франківської, Кіровоградської, Миколаївської, Чернігівської, Закарпатської, Житомирської областей називали у відповідях по кілька прочитаних книг місцевих авторів. Це говорить про те, що бібліотекарі стежать за творчістю місцевих письменників і володіють інформацією щодо видання їхніх книг та вчасно інформують читачів.

Незначна кількість згадувань кожної книги — це зайве свідчення про те, що коло обізнаності бібліотекарів у сучасній літературі стає ширшим. Спеціалісти читають не тільки книжки популярних і «розкручених» авторів, а й молодих і маловідомих.

Тетяна Корнієнко, севастопольська письменниця, на сторінках «Севастопольської газети» поділилася думкою щодо безальтернативності переваги відвідування бібліотеки, так як працівники бібліотек — це професіонали, які вміють ввести дитину в світ книги (в даному випадку вона розповідає про бібліотечну систему міста). «Бібліотека має різноманітний фонд, який дозволяє пропонувати потрібні книги і в потрібній послідовності. Будь-яка бібліотека гарантує психологічну, моральну і етичну безпеку книг, які пропонуються дітям. У бібліотеці дитина потрапляє в особливий простір духовності. Він привабливий, він несправді пропонує свої правила, які поступово стають нормою життя — життя культурної людини. Бібліотека, на відміну від школи, не оцінювальна. Саме в бесіді з бібліотекарем читач може розкритися, не хвилюючись за висловлену думку. Час спілкування дитини з бібліотекарем обмежено тільки часами роботи бібліотеки. ...читайте! Читання — це така захоплююча праця, це така радість!»¹³, — закликає дітей Т. Корнієнко.

Наступне запитання «Анкети бібліотекаря-експерта» було таким: «Яка дитяча книга, на Ваш погляд, заслуговує визначення «Краща книга року — 2012?» Відповідей на нього було зібрано 623 (14,8%), не було відповідей у 47 анкетах (8,3%). На відміну від школярів бібліотекарі першість у номінації «краща книга року — 2012» віддали книзі «Тореадори із Васюківки» класика української дитячої літератури В. Нестайка (названо 31 раз).

Інші, що ввійшли у десятку кращих розподілились так:

«Гаррі Поттер» Дж. Ролінг (21);

«Восьмеро дітей, тато, мама і вантажівка» А.-К. Вестлі (9);

«Русалонька із 7-В» М. Павленко (9);

«Джури козачка Швайки» В. Рутківського (8);

«Папировий янгол» О. Бусенко (7);

«Чарлі і шоколадна фабрика» Р. Дала (6);

¹³ <http://gazeta.sevastopol.ua/2012/12/25/knigi-pisatelnihsy-iz-sevastopolja-priznany-v-rossii-luchshimi-proizvedenijami-dlja-podrostkov/>

- «Матильда» Р. Дала (5);
- «Буба» Б. Космовської (5);
- «Хроніки Нарнії» К. Льюїса (5).

Отже, десятка «кращих» за версією експертів також включає книги, номіновані школярами. Це книги: «Гаррі Поттер» Дж. Ролінг, «Торсадори із Васюківки» В. Нестайка, «Русалонька із 7-В» М. Павленко.

Третє запитання, запропоноване бібліотекарям-експертам, було таке: «Які книги користувалися попитом серед читачів-дітей у 2012 році?». Результати обробки анкет дозволили вибрати з усіх відповідей респондентів на це запитання 1430 (34,1%) книг — десять книжок, які найчастіше зачитувались користувачами у бібліотекарів:

- «Гаррі Поттер» Дж. Ролінг (названо 50 разів);
- «Торсадори із Васюківки» В. Нестайка (24);
- «Сутінки» С. Маєр (16);
- «Ерагон» К. Паоліні (15);
- «Ніна» М. Вітчер (14);
- «Міла Рудик» А. Вольських (11);
- «Русалонька із 7-В» М. Павленко (11);
- «Таємниця Пурпурової планети» Л. Воронини (10);
- Твори Д. Стронга (10);
- «Мефодій Бусласєв» Д. Ємця (9);
- «Буба» Б. Космовської (5).

Не відповіли на дане запитання 23 респондента (4,1%).

Відповіді експертів на ці два запитання показали, що бібліотекарі знають смаки та потреби своїх користувачів. І книга «Гаррі Поттер» Дж. Ролінг не випадкова у рейтингу першості номінації «краща книга року – 2012» за версією школярів.

Результати узагальнення відповідей респондентів показують, що за родом своєї діяльності бібліотекарі обіймають різні посади: 21 чол. (3,7%) — директори, заступники директорів; 52 чол. (9,2%) — завідувачі бібліотеками, філіями; 58 чол. (10,3%) — завідувачі відділами; 13 чол. (2,3%) — зав. секторами; 292 чол. (51,8 %) — бібліотекарі, бібліотекарі I та II категорій; 94 чол. (16,8%) — головні та провідні бібліотекарі. Названі категорії бібліотечних працівників склали 530 чол. (94,1% усіх респондентів). Інші категорії працівників — методисти, головні та провідні методисти, психологи, бібліографи, головні та провідні бібліографи, молодші наукові співробітники склали 4,7% респондентів. Не вказали свою посаду 7 чол. (1,2%).

Серед опитаних бібліотекарів-експертів вищу спеціальну бібліотечну освіту мають 192 чол. (34%), середню спеціальну бібліотечну освіту — 183 чол. (32,4%), вищу освіту з інших спеціальностей — 69 чол. (12,3%), середню загальну освіту — 5 чол. (0,9%). 115 бібліотечних працівників (20,4%) своєї освіти не вказали. Можна відзначити, що в анкетуванні брали участь 375 бібліотечних співробітників (66,5%), які мають бібліотечну освіту.

Більшість респондентів склали працівники районних бібліотек для дітей — 161 чол. (29%). Серед інших: обласних — 153 чол. (27%), міських — 130 чол. (23%), сільських — 33 чол. (5,8%), сільських дитячих — 24 чол. (4,2%); інших

бібліотек (шкільних та селищних) — 13 чол. (2,3%); НБУ для дітей — 40 чол. (7,1%). Не відповіли на вказане запитання — 10 чол. (1,7%).

Висновки.

Отже, за результатами моніторингу «Краща книга року—2012» лідером читання дітей знову стала книга Дж. К. Ролінг «Гаррі Поттер», яка вже друге десятиліття впевнено продовжує полонити дитячі душі усього світу. Заворожують серця не одного покоління юних користувачів бібліотек і дитячі пригоди героїв книги «Торсадори з Васюківки» українського класика В. Нестайка. Ця книга впевнено тримає другу сходинку в рейтингу читання дітей. У десятку кращих книг року постійно потрапляють книги відомих вітчизняних авторів, які займають призові сходинки в рейтингу кращої української книги, періодично змінюючи сходинки першості. Цього року значна кількість респондентів назвала книгу «Темниця Пурпурової планети» Л. Воронини, що дозволило їй посісти четверте місце в десятці кращих книг року та «Русалонька із 7-В» М. Павленко (8 місце).

Крім того, в 2012 році в ході моніторингу вдалося дещо ширше дослідити читачькі компетентності дітей, увівши в анкету додаткові запитання. Зокрема їх обізнаність з творчістю російських авторів та місцевих регіональних письменників.

В Україні продовжується криза видавничої справи — друк нових книжок та їх розповсюдження (за даними на 2011 рік, в країні видається 1,02 книги на одного жителя¹⁴). Та, незважаючи на недостатню кількість новинок як на ринку книжок, так і в бібліотеках (загальний книжковий фонд у бібліотеках для дітей став менше на 720,23 тис. прим.), рівень читачької компетентності дітей розширюється і зростає. Користувачі бібліотек знаходять свою улюблену книгу, яку охоче читають і чітко відповідають на запитання анкети, вказуючи автора і назву книги.

В ході дослідження 2012 року в читанні дітей зафіксовано значну частину книг, які були названі тільки одним конкретним респондентом. Це — книги сучасних авторів. Бібліотекарі-експерти водночас відповідями підтвердили свою професійну компетентність та обізнаність з колом читання користувачів-дітей.

Використані джерела

Основні показники роботи бібліотек України для дітей за 2011 рік : стат. табл. / держ. закл. «Нац. Б-ка України для дітей» ; уклад. Н. Г. Душенчук, О. Б. Петренко. — К., 2012. — 68 с.

Мураховський А., Бурик С. Поточна статистика книг і брошур у 2012 році / А. Мураховський, С. Бурик // Вісник кн. палати. — 2012. — № 12. — С. 3-9.

10 найуспішніших українських письменників. — Режим доступу : <http://lifepravda.com.ua/culture/2013/01/24/119728/>. — Назва з екрана.

¹⁴ Мураховський А., Бурик С. Поточна статистика книг і брошур у 2012 році / А. Мураховський, С. Бурик // Вісник кн. палати. 2012. № 12. С. 3-9.

Baby-НОС. — Режим доступу : <http://prokhorovfund.ru/projects/own/108/959/>.
— Назва з екрана.

Всеволод Нестайко: «Бог дав мені гумор, і я тримаюся за цей гумор...». — Режим доступу : <http://rozpova.wordpress.com/2012/03/24/всеволод-нестайко-бог-дав-мені-гумор/#more-63>. — Назва з екрана.

Українці читають все менше. — Режим доступу : <http://kocheharka.com.ua/?p=5640>. — Назва з екрана.

В Ужгороді презентували «Братство Великих Мандрівників». — Режим доступу : <http://tysal.tv/index.php/home/regionalni-novyny/3351-prezentacija-knygy-svitlany-koval>. — Назва з екрана.

Гарри Поттер и книжный рейтинг. — Режим доступу : http://www.gazeta.ru/culture/2012/08/08/kz_4716957.shtml. — Назва з екрана.

Топ-10 найпопулярніших у світі книжок. — Режим доступу : <http://litakcent.com/2012/05/10/top-10-najpopuljamishyh-u-sviti-knyzhok/>. — Назва з екрана.

Детские книги: интернет магазин издательства А-БА-БА-ГА-ЛЯ-МА-ГА. — Режим доступу : <http://www.ababagalamaga.ru/>. — Назва з екрана.

Личность года : Иван Малкович. — Режим доступу : <http://files.korrespondent.net/projects/person/2003/484098>. — Назва з екрана.

Малкович готує «поетичну» серію та повість від Ліни Костенко. — Режим доступу : <http://life.pravda.com.ua/culture/2009/02/1/13481/>. — Назва з екрана.

Сутінки (роман). — Режим доступу : [http://uk.wikipedia.org/wiki/Сутінки_\(книга\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Сутінки_(книга)).
Назва з екрана.

Книги письменниці із Севастополя признані в Росії лучшими произведениями для подростков. — Режим доступу : <http://gazeta.sebastopol.ua/2012/12/25/knigi-pisatel'nitsy-iz-sevastopolja-priznany-v-rossii-luchshimi-proizvedenijami-dlja-podrostkov/>. — Назва з екрана.

Вул. Баумана, 60, м. Київ, 03190
Тел./факс: 400-65-87, тел. 400-05-01, 400-70-91
<http://www.chl.kiev.ua>
[mail: lib@chl.kiev.ua](mailto:lib@chl.kiev.ua)